

ความหลุคพนตามทัศนะของพุทธปรัชญา

ตามแนวพุทธปรัชญาถือว่า บุคคลนั้นมีกิเลสประจำใจ เป็นผลทำให้ของเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ แต่มีทางหลุคพนจนถึงความบริสุทธิ์ได้ แต่คงโดยตนเองเป็นผู้ทำควยตนเองตามแนวทางที่ไคกล่าวไว้ในบทข้างคน กิเลสที่ผูกมัดบุคคลให้ติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ เรียกว่า สังโยชน มีอยู่ 10 ประการ คือ

ก. สังโยชนเบื้องต่ำ¹ หรือ โอรัมภาคิยสังโยชน เป็นกิเลสหยาบ เป็นไปในภพอันต่ำ

1. สักกายทิฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน เช่น เห็นรูป เห็นเวทนา เป็นของตน เป็นต้น
2. วิทิจฉา ความสงสัย ลังเล ไคแก่ความไม่แน่ใจในทางปฏิบัติ และมรรณนิพพาน
3. สีสัพพปราคาส ความถึมมั่นในศีลในพรต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงาย หรือโดยนิยมนว่าหลังว่าสักก็ศีลธิ
4. กามราคะ ความกำหนัดติดใจในกามคุณ
5. ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ หงุดหงิดขัดเคือง
- ข. สังโยชนเบื้องสูง² หรือ อุทหมภาคิยสังโยชน เป็นกิเลสอย่างละเอียด เป็นไปแม้ในภพอันสูง
6. รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน หรือในรูปธรรมอันประณีต มีความปรารถนาในรูปภท

¹ "โอรัมภาคิยสูตร," ส.ม. 19/349/98.

² "อุทหมภาคิยสูตร," ส.ม. 19/351/98.

แก่กล้าของวิปัสสนาและอินทรีย์ ใคั้งนี้

1. ผู้มีการเกิดอีก เจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่ง (สัตตักขัตตปุระมะ) คือ เวียนเกิดในสุคติภพ อีกอย่างมากเพียง 7 ครั้ง ก็จะมีบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ "...เป็นผู้ทำมรรคปัญญาขั้นต้นให้เกิดแล้ว มา (ถึงความป็นอริยมุคคผล) โดยวิปัสสนาอย่างอ่อน...ก็ทำที่สุดทุกขได้..."¹

2. ผู้ไปจากสกุลสูงที่สุด (อสังโกละ) คือ เกิดอีก 2-3 ครั้ง หรือเกิดในสุคติอีก 2-3 ภพ ก็จะมีบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ "...ผู้มาโดยวิปัสสนาอย่างกลาง มีอินทรีย์ปานกลาง... ก็ทำที่สุดทุกขได้..."²

3. ผู้มีพีช คือ อัคภาพันเตียว (เอกพีช) คือ เกิดอีกครั้งเดียวก็จะบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ "...ผู้มาโดยวิปัสสนาอย่างกล้า มีอินทรีย์กล้า... ก็ทำที่สุดทุกขได้..."³

นอกจากนี้ ผู้ที่บรรลุปะเป็นพระโสดาบันขึ้นไปจะเป็นผู้ไม่อาจทำกรรมหนัก (อนันตริยกรรม) อันเป็น อภิสฐานะ ฝ่ายอกุศล 6 ซึ่งไค้แก่ มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) โลหิตุปบาท (ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อยขึ้นไป) สังฆเภท (ทำสงฆ์ให้แตกกัน) และ อัญญสัทถุทเทส (คือ ละทิ้งศาสนาเดิมไปนับถือศาสนาอื่น)

2. มรรค ที่ให้ถึงความป็นพระสกทาคามี เป็นผู้หลุดพ้นประเภทที่สอง เรียกว่า สกทาคามีมรรค ซึ่งเป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ 3 ประการข้างตน และสามารถทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง ผลที่พระสกทาคามีจะได้รับคือ จะกลับมาเกิดอีกครั้งเดียวก็จะบรรลุปะเป็นพระอรหันต์

¹วิสุทธิมรรค แปล ภาค 3 ตอนจบ, (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516), น. 299.

²เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 299-300.

³เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 300.

3. มรรค ที่ให้ถึงความ เป็นพระอนาคามี เป็นผู้หลุดพ้นประเภทที่สาม เรียกว่า อนาคามีมรรค ซึ่งเป็นเหตุให้ละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง 5 ผู้ที่บรรลุอนาคามีผลแล้ว เป็นผู้ไม่เวียนกลับมาเกิดอีกในโลกมนุษย์ พวกนี้แบ่งตามความคางแห่งอินทรีย์มากน้อย ได้ดังนี้¹

3.1 ผู้ปรินิพพานในระหว่าง (อันตราปรินิพพายี) คือ เกิดในสุทธาวาสภพโลกพหนึ่งแล้ว อายุยังไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ก็ปรินิพพานโดยกิเลสปรินิพพาน

3.2 ผู้จวนจะถึงปรินิพพาน (อุปะหัจจปรินิพพายี) คือ ผู้ที่มีอายุพ้นกึ่งแล้ว จวนจะถึงสิ้นอายุจึงปรินิพพาน

3.3 ผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องไขแรงชกัจจุง (อสังขารปรินิพพายี) คือ ผู้ที่ปรินิพพานโดยง่าย ไม่ต้องไขความเพียรมากนัก

3.4 ผู้ปรินิพพานโดยไขแรงชกัจจุง (สังขารปรินิพพายี) คือ ผู้ที่ปรินิพพานโดยต้องไขความเพียรมาก

3.5 ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิขรูปภพ (อุทซังโสโต อกนิขรูปคามิ) คือ ผู้ที่เกิดในสุทธาวาสภพโลกพหนึ่งแล้วก็ตาม จะเกิดเลื่อนค่อขึ้นไปจนถึงอกนิขรูปภพแล้วจึงปรินิพพาน

4. มรรค ที่ให้ถึงความ เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้หลุดพ้นประเภทที่ 4 เรียกว่า อรหัตตมรรค เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10 ผลที่ได้คือบรรลुซึ่งความหลุดพ้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 ผู้ที่สำเร็จอรหันต์ด้วยการเจริญแก้ววิปัสสนาด้วย ๆ มิได้ญาณ เรียกว่า สุขขวิปัสสก

4.2 ผู้ที่เจริญสมณะจนไคญานสมาบัติแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาจนสำเร็จ เป็นอรหันต์

¹"เสขสูตร," อง.คิก. 20/528/264-6; วิสุทธิมรรคแปล ภาค 3 ตอนจบ, ... หน้า 301.

บางครั้งนิยมจำแนกเป็น 6 ประเภท¹ ดังนี้

- 4.2.1 ผู้หลุกพ่นควยศรัทธา (สัทธาวิมุติ)
- 4.2.2 ผู้หลุกพ่นควยปัญญา (ปัญญาวิมุติ)
- 4.2.3 ผู้หลุกพ่นทั้งสองส่วน (อุภโตภาควิมุติ) คือ ได้ทั้งเจโตวิมุติ และปัญญาวิมุติ
- 4.2.4 ผู้ได้วิชาสาม (เทวิชชะ) คือ ได้รู้แจ้งถึงความรอบรู้เกี่ยวกับชั้นที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน ๆ ได้ (บุพเพนิวาสานุสสติญาณ) กำหนดครุจุกิและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย (จุตูปปาตญาณ หรือ เรียกอีกอย่างว่า ทิพพจักขุญาณ) และสามารถหยั่งรู้อารมณ์ที่เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ได้ (อภิสมาสี) (อาสวักขยญาณ)
- 4.2.5 ผู้ได้อภิญาหก (ฉัพพัญญะ) คือ โลภียอภิญา 5 และ โลกุตตรอภิญา 1
- 4.2.6 ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาสี่ (ปฏิสัมภิตัปปัตตะ) ได้แก่
 - 4.2.6.1 มีปัญญาแตกฉานในอรรถ (อัทธปฏิสัมภิทา) คือรู้แจ้งในความหมาย เมื่อเห็นความโดยย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นทั้งเหตุ และสามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันออกไปได้จนลวงรู้ถึงผลกวดย
 - 4.2.6.2 มีปัญญาแตกฉานในธรรม (ธัมมปฏิสัมภิทา) คือรู้แจ้งในหลักธรรม เมื่อเห็นการอธิบาย

¹วิสุทธิมรรคแปล ภาค 3 ตอนจบ, ... หน้า 301-302.

ความโดยละเอียดก็สามารถจับใจความมาตั้ง
เป็นหัวข้อสรุปได้ และ เมื่อเห็นถึงผลอย่างหนึ่ง
ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

4.2.6.3 มีปัญญาแตกฉานในนิรุกติ (นิรุกติปฏิบัติสัมภิตา)
คือรู้อรรถาธิบาย คำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ
สามารถเข้าใจคำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจ
และเห็นตรงกันได้

4.2.6.4 มีปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ (ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา)
คือมีความฉลาดรู้ถึง ศึกโลกทันกาล มีไหวพริบ
ซึบซาบในความรู้ที่มีอยู่ สามารถเอางม
เชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่
และนำมาใช้ประโยชน์ได้เหมาะสมตามโอกาส
เข้ากับกรณีและเหตุการณ์ได้

การดำรงชีวิตของผู้ที่หลุดพ้นแล้ว

ผู้ที่หลุดพ้นแล้วหรือพระอรหันต์ที่ยังดำรงชีวิตอยู่ ยังสามารถทำอะไรได้ไม่แตกต่าง
กับปุถุชน แต่ต่างกันที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน แม้จะมีความรู้สึกอยู่ก็ตาม ทั้งข้อความใน
วิสุทธิมรรคว่า "...อันทุกขมียุอยู่แท้ แต่ใคร ๆ ผู้รับทุกข์ไม่มี ผู้ทำไม่มีแต่การกระทำมี
อยู่แท้ ความมกมียุอยู่ แต่คนผู้กมไม่มี..."¹

ลักษณะของผู้ที่บรรลุนิพพาน (ผู้หลุดพ้นประเภทที่ 4) มี 3 ชนิด คือ

1. ปัจเจกพุทธเจ้า บรรลุแล้วด้วยตัวเอง ไม่สั่งสอนผู้อื่น

¹วิสุทธิมรรคแปล ภาค 3 ตอน 1, (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2514), หน้า 211.

2. พระพุทธเจ้า สั่งสอนธรรมช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

3. อรหันต์ เป็นผู้บรรลุนิพพานเพราะได้ฟังคำสั่งสอนจึงได้มีดวงตาเห็นธรรม

ตามทัศนะของพุทธปรัชญา บุคคลไม่สามารถรู้ว่าผู้ใดเป็นอรหันต์หรือไม่ เพราะไม่มีมาตรการวัด ดังพุทธวจนะว่า "...เมื่อท่านผู้ถึงความตั้งอยู่ได้ ได้ถึงพระนิพพานทั้งหลายจะสิ่งกล่าวท่านผู้นั้นด้วยกิเลสมีรากะเป็นกนฺโถ ก็กิเลสมีรากะนั้นแท้ของท่านไม่มี เมื่อตรรก (มีวัชรุเป็นต้น) ทั้งปวง ท่านเพิกถอนสิ้นได้แล้ว แม้ทางแห่งถ้อยคำทั้งหมดก็เป็นอันท่านเพิกถอนได้แล้ว..."¹

¹"อุปสัสนปัญหาที่ 6", พ.ศ., 25/430/483.